

շերքելի ստուգութիւնը, թէ Զօհրապի եւ Մակլերի գործածած չըրա աւետարաններու Ձեռազդիները միեւնյն թարգմանութեան վրայ կը յենուն եւ թէ ձեռագիրներու մէջ երեւան եկող տարբերակները սկզբնական միակ բնագրէն պարզ զարտուղութիւններ պէտք է նկատուին: ծանօթայս խմբերէն դուրս բոլորովին օտար ձիւղերու պատկանող հայերէն ուրիշ ձեռագիրներու գիւտը հաւանական ըլլալէն շատ հեներու պէտք է համուլուի: Սայդ է որ // ակէրի ուսումնասիրած աւետարաններու հնութեան պատկանող ուրիշ ձեռագիրներ ալ ուրիշ թարգմանութիւն երբեք պիտի ալ ուրիշ թարգմանութիւն երբեք պարզաբնան տալ: Իբրեւ ապացոյց իր այս վարչկարենան կածին Մերկ իր ուսումնասիրութեան կածին Մերկ իր կամ յետազօն սրբագրութեան անցած համարելու ենք: Ներկայ ծանօթձեռագիրներու մէջ կարելի՞ է գտնել նախնական թարգմանութենէն հետքեր. այս հարցումին պատասխանը կախուած է ուրիշ մէկ հարցումէ թէ մեր թարգմանութեան սկզբնազիրն ի՞նչ էր. այս հարցումն ալ երկու ուրիշ հարցումներ կը բովանդակէ իր մէջ, ի՞նչ լեզուէ եղած է թարգմանութիւնը եւ ի՞նչ բնազիր գործածած են թարգմանիչները: Որովհետեւ Սակէր այս հարցերով զբաղած է մանրամանօրէն, Մերկ նոյնին Մատթէի եւ Մարկոսի բնազիրներու մասին հաստատածները կուղէ տարբերակներ ինդիր չեն վերցնելը բնականնական տարբերակներու մասին կը պատկանի. 1. Զօհրապեան ձեռագիրներու խմբին կը պատկանի. 2. 3. Լոնտանի Բորտանական Մուսէոնի թ. 1 հարար: 4. 5. Լոնտանի Բորտանական Մուսէոնի թ. 2 ձեռագիր աւետարանները (Հոնարար: 2. 3. 1. Լոնտանի Բորտանական Մուսէոնի թ. 1 = L 1 եւ թ. 2 = L 2 ձեռագիր աւետարանները (Ըստ պուեար, Ցուցակ 1-4), առաջնոր գրուած է մօնուեար, Ցուցակ 9-10. դարուն, իսկ երկրորդը իր թէ տառապէս 9-10. սակայն շատ անհաւաքան է. ԾԲ ն 633/ն, որ սակայն շատ անհաւաքան է. լաւ ագոյն է Առնիբերի հետ կայծել թէ 82 թուալանը կանը Ցովհաննէս սարկաւագին թարական է (10-4), կանը աւետարաննիւ գրութեան տարին կը լաւ 1166. սրով աւետարաննիւ գործածութեան ուրիշ ձեռագիրներն ալ Զօնոթ չէ սակայն: Այս երկու ձեռագիրներն ալ Զօնոթ հրապեան ձեռագիրներու խմբին տակ զետեղուելու համապատասնի թ. 15 մասին ապահովագրութիւն մատենագրաւանի (Մասեն: 4.-5. Պարիսի աղղապէին աւետարանները (Մասեն: 4.-5. Պարիսի աղղապէին աւետարանները (Մասեն: 16 = P 2 ձեռագիր աւետարանները (Պարիսի 11-12. դարուն, իսկ երկրորդը 11. դարուն եւ պէս 11-12. դարուն: Այս ձեռագիրներն ալ պէս 11-12. դարուն, իսկ երկրորդը 11. դարուն ամերող շացած 14. դարուն: Այս ձեռագիրներն ալ պէս արքան տառամագրելի համեմատութիւնները թուլ կուտան կարծել — Զօհրապեանի Համաւարանի XIII աւորուելու են: 6. Տարին կը Համաւարանի 1113 թիւ աւետարանը = T (Finck, Ցուցակ), որ գրուած է 1113 թիւ, այս ձեռագիրն ալ չափորին առանձաւայտուկ ընթերցուածներու հետ ցըթ տուած համայայնութիւնը Զօհրապեան խմբին տակ կը դնէ:

զիր ալ ուսումնասիրուի՝ միշտ երեւան պիտի զայ մէկ բնազիր եւ մէկ թարգմանութիւն. welche Handschrift man untersuchen mag, wo immer man sie prüft, es ergibt sich der eine Text und die eine Übersetzung (էջ 373): Եթէ ձշմարտութեան վրայ կը հանգչի հայ այն աւանդութիւնը թէ աւետարաններն ալ ունեցած են նախկին թարգմանութիւն մը՝ այն ատեն այս նախակարապետ թարգմանութիւնը կամ բոլորովին ջնջուած կամ յետազօն սրբագրութեան անցած համարելու ենք: Ներկայ ծանօթձեռագիրներու մէջ կարելի՞ է գտնել նախնական թարգմանութենէն հետքեր. այս հարցումին պատասխանը կախուած է ուրիշ մէկ հարցումէ թէ մեր թարգմանութեան սկզբնազիրն ի՞նչ էր. այս հարցումն ալ երկու ուրիշ հարցումներ կը բովանդակէ իր մէջ, ի՞նչ լեզուէ եղած է թարգմանութիւնը եւ ի՞նչ բնազիր գործածած են թարգմանիչները: Որովհետեւ Սակէր այս հարցերով զբաղած է մանրամանօրէն, Մերկ նոյնին Մատթէի եւ Մարկոսի բնազիրներու մասին հաստատածները կուղէ տարբերակներու մասին հաստատածները կուղէ տարբերակներու մասին հաստատածները:

Հ. Ա. Վարդանեան

ՅՈՒՅՈԿ ՀԵՅԵՐԻՆ ՉԵՌԵԳՐԵՑ Ս. ՆԵՐԵՒ

ՋԱՆՈՒՅՑ Ի ՍԵԲԵՍՏԻՈՆ

(Տարուակութիւն:)

(Տես շանդ. Ամս. 1927, էջ 432:)

144.

ՅԱՅՍՄԱԿԻ ՈՒԽԵՐ

?

ԹՈՒՂԹԱՔ 424: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 31×22×8: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԿՈՎԱԿԻՒՄ: — ՏՈՂՔ մէկ սիւնաւը 31սուր: — ՄԻՒԹ ԹՈՒԾԾ ԿԱՌԱՎՈՒՄ ԿՈՎԵՆԻՐՆ ԲՆԱԿԱԾ, ՄԻԱՅՆ ԹԻԿԱՆՄԱՐԿ ԿԱՐԲ ԿԱ ՄԱՅ: — ՄԱԿԱՎԱԹԵԱԾ ՊԱՀՊԱՆԱԿ

չկան: — ՀԱՆԳԻՄՈՒՆՔ մաշած եւ փրկուած: — Կի՞ր
բալորդիք: — ԵՎԳՐԻԱՑԻՌԱԲ զարդ սոռն, Թօնսածեւ.
ծաղկածեւ: ԱԵՐՆԱԴԻՌԿ կարմիք: ԼՈՒԽԱՆՑԻԶ թ ք թ
տերեւածեւ. Թօնսածեւ, մարդուկերպ զարեկը, կարմիք
եւ կապոյք գրեռով — ՄԱՆՈՒԱՆԿ: ՔՄ չկան: — ԹԻՇՈՒՐ
սեւ: — ՍՏԻՇՈՒ կազառ եւ Մատթէոս: — Կոհք Ս
Նշանի վանաց Մատթեանդարանի կիրոյ, Էջ 1:

Պատեանս է՝ Յ-յ-մ-ս-ս-ր+, սկիզբէն եւ
վերջն ինկած են թուղթեր: Կը սկսի Տրէի ըլ-
եւ նյշեմբերի Զ. օրէն, Պատթէոս Վւետարան-
չի վարքագրութենէն. առաջին բառերն են.
“միով պատմուձանաւ որպէս եւ ազատեաց զնա,
ի մարդակերացն սուրբ առաքեալն Անդրէաս...”
վերջն վարքագրութիւնն է յԱՀեկի Ժ.Բ. եւ ա-
պրիլի Ժ.Թ. Յիշատակ սուրբ եպիսկոպոսի Քեր-
սոնայ Քաղաքին: — Ակրջն բառերն են “... եւ
լուեալ Բ ծերոց իմաստոց զըանս զայս եւ գիտէին
զնստակրաւն վարս նորա”:

145.

З А З У И Ц Ե Ր Ե Ր

1636:

ԹՊՂԴԹՔ 535 (= 1070 էջը): — ՄԵԺՈՒԹԻՒՆ
 $40 \times 28 \times 10$: — ՔՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկափև: — ՏՈՂՔ ամէս
 պինակ 37 տողք: — ՆԻՒԹ ԾԱԽՔ ուղրկ թուղթ: —
 ԿՇ ԶՄ առաջին կողքն ինկած, երկրորդը բոլորվին
 քայլայուած. ասխատակի շերտերու կցւցուածք մըն է: —
 ՄԱԿ ՎԼԹԵՌ ՓՐԵՇՈՒՆՈՒՅՔ չկան: — ՀԱՅԳԱՌՄՎՀԵ
 պատառուած եւ բքքուած: — ԿՇ ԾԱԽՔ բոլորգիր:
 — ԹՐՈՒԱՔ սեւ: — ԱԿԳՐԱՆՑԱՌ զարդարեր պատճ
 արուեստուք — ՀՕԽՄՇՆՑ ԶՐԱՒՔ կարմիր եւ կապոյն
 գոյներով գեղեցիկ տերեւածնեւ եւ ծաղկածն զարդեր
 — ՄԵՐՈՒՆԿՐՈՒՔ չկան — ԽՈՐԵՒՔ եւ ԿԱՌԱՋՈԲ նշ
 էջ 687. ԳՐՈՒՔ Բարդամ: — ԱՑԵՑՈՂ Մինաս:
 ԺՎՄՇՆՑ Մ 0.26 (= 1085 + 551) = 1636: — ՏԵՂՔ
 Սեբաստիոն Ա. Մասունածածին եւ Ս. Մահան եւ Եղիշեւ

Մատեանս է Յանձնութեան, կը պարունակէ
պատմութիւն վարոց տօ ելի եւ յիշատակելի
սրբոց Հայ եկեղեցւոյ, սկիզբէն թուղթեր
ինկած լինելով, ձեռագիրս կը սկսի նաւա-
սարդի ԺԲ. եւ օգոստ ԻԲ. օրէն, պատմւթիւն
Թուղթայի առաքելոյ: Առաջին բառերն են. “եւ
վաճառել կամից զնա: Եւ Արքանէս յոյժ
ուրախացաւ ի բանս Յիսուսի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ. Էջ 1070. “Փառք հա-
մագոյ եւ միասնական... արդ գրեցաւ աստուածա-
բուղի մասեանս... ի Քաղաքս Սեբաստիա, բնդ
Հովանեսա սուրբ Աստուածածնին եւ Ս. Սարգսին,
թուին հայոց Խ-ՁԳ եղեւ սիկիզն սուրբ գրոցս, եւ
այն ամի էր ծովազատիկն լուսաց. եւ ի միւսումն
ամի թագաւորն Տ-Ճկաց սութան Մուրատն խա-
ղաց գնաց ի պարս ի պատերազմն, եւ եկեալ հան-
դիպեցաւ ի Քաղաքս Սեբաստիա, եւ հրաման եղեւ
նորոգման Ս. Նշանի զանացն եւ Ս. Պառիս եւ

զեցի պատում Զոր բազում աշխատութեամբ եւ մեծաւ չանիւ սերաստացի Ն/րսէս վարդապետն վերստին կանգնեաց եւ նորոգեաց, գեղեցիկ եւ պայծառ ինուածածովք, զուրբ Արգսի կաթողիկէ եկեղեցին Սեբաստիա, եւ գմանատուն եւ զոյլ Խցերն կրկին նորոգեաց, եւ Հիւրանոց եւ սեղանատունս սահմանելով։ Քանի սա եղեւ Սեբաստիա քաղաքին կրկին Զօրաբարէլ, որ բազում վիշտ եւ զնեղութիւնս կրել վ յանօրինացն, շինեաց եւ հաստատեաց զուրբ Սարգիս եկեղեցիս, ի պարծանս մեր եւ ամենայն հաւատացելոց։ Զոր տէր Աստուած ինքն ընդ երկայն աւուրս պարհեացէ վասն մեր, ուղիղ վարդապետութեամբ։ Եւ յետ աստեաց ելանելոյ, զինքն իւր ծնողոքն եւ համօրէն ննջեցիլոքն երկնային լուսեզէն խորանացն եւ անթառամ պատկացն արժանիս արասցէ։ Մանաւանդ զուրբ Սարգսի եկեղեցւոյն քահանայքն եւ ժողովուրդն, որ աշխատեցան ընչիւք եւ ստացուածովք, եւ աւգնական եղեն ի շինուածն սուրբ եկեղեցւոյս, հատուսցէ նոցա Քրիստոս զվարձա վաստակոցն իւրեանց, ի գալստեան եւ յարքայութեան իւրում։ Զոր տէրն կենաց եւ տուողն ողորմութեան Քրիստոս Աստուած մեր, ազօթիւք եւ բարեկառութեամբ սրբուհւոյ աստուած ածնին եւ սրբոյն Սարգսի զորավարին եւ ամենայն սրբոց, անշարժ եւ հաստատուն պահեցէ զուրբ եկեղեցիս մեր, մինչեւ եկեցէ այն որ իւրն է յանգերձեալ։

Այդ եղեւ զբաւ գրչութեան սորա թուական
Ուշ. ի հայրապետութեան սրբոյ Էջմիածնայ
Տեառն Փիլիպոսի, եւ ի յառաջնորդութեան այսաց
մայրաքաղաքիս Սեբաստիոյ, վերսոյդրեալ Քաջ
ռաբունապետի. Տէր Կերսէս վարդապետի: Չեռամբ
յօդնամեղ եւ թարմատար Բարդամի: Ի խնդրոյ
յանցաւը Մինասի, յիշատակ հոգւոյ իւրզ եւ
ծնողաց իւ...»:

Տեղեկություն. Զեռագիրս սեփականութիւն էր Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ Աւելասատիոյ, եւ փոխադրուած Ս. Կանքի մատենագրաբանը. յամին 1910, ձեռամբ Տ. Շահարզ Արդարական:

146.

ՅԱՅՍԱՐԱԿՈՒՐՔ

1709:

ԹՐԻՀՂԹ.Բ. 276 (= 552 էջ): — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ
41×27×8 — ԳՐՈՒԹՈՒԽՆ՝ Արկափին: — ՏՈՂ.Բ. 40: /
ՆԻՒԹՈՒ ԽՈՎՈՅ: — ԿԱԶՄ կաշխատ Փայտ: — ՄԱՂԱ-
ԴԱՄԵԼԱ ՊԱՀՊՈՒԽԱԿՔ ՀՈՒԽ: — ՀԱՅԳ.ՄԱՂԱ-
ՊԱՅՈՒԱՃ: — ՍԿԳԲԽԱՑԱՆՈՔ գծանկար պարզաբնու-
կայմիր թանարով: — ՎԵՐԱԿԻՒԹՈՔ կարմիր թանարով:
— ԿԻՐ ԲՐԱՐՈՎԻԲ: — ԹՎԱՆԱՔ սել: — ԼՈՒԽԱՆ ԲՈՒՋԻՐ.Բ.
պարզածեւր կարմիր թանարով: — ԿԻՐԱԽՈՒՄՆ ԱՆԿ.ԷՀ 1:
— ԳՐԻՉ ՀՅԵՀԱՒԻԲ: — ՄՏԱՑՈՂ Մղտեսի նարիսաթռուն:
— ԺՈՒՄՐԵՆ.Կ ՌԵՋԸ (= $1158+551$) = 1709: — ՏԵՂ.Բ.
Սեբաստիո Ս. Սարգսի եկեղեցի:

Մատեանս է՝ Յայումուռի: Պատմութիւն
վարուց հայ եկեղեցւոյ տօնելի եւ յիշատակելի

սուրբերուն։ Միայն Ա. Հատոր, Կաւասարդի Ա. էն մինչեւ լրացի է։

ՅԻՇԱՏԱԿԻՐՈՒՆՆ է այս, Էջ 551. «Փառք փառաւորեալ անձանցն . . . որ ետ կարողութիւն տարտամ անձին իմոյ հասանել յաւարտ յայս տառի, որ կոչի Յայսմաւորը։ Որ եւ ստացեալ եղեւ հոգեսէր կնօթէ նարիսաթուն կոշեցելոյ։ Յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ կողակցուն Աստուածատուրին, եւ ծովազգան Մուրատին եւ Պէթիմանին իւրոյ . . . եւ մամոն Վարդեհատին, եւ Պղտեսի Գրիգորին, եւ որդւոցն Մանուկին եւ Խաչատուրին, եւ եղբարցն իւրոց Խաճապապին եւ Անդրեանին, Պետրոսին եւ Յարութինին, եւ քրւեցն Փէրին, Կուրետէին եւ Պէղպէտէին, եւ Կուրետէին եւ Պէղպէտէին, եղիսաբէթին, եւ Մղտեսի Աստուածատուրին, որ եղեւ պատճառ գրոցս սկսման եւ աւարտման, վասն իւրոյ հոգագործութեան զվարձս ի Քոխոտոսէ ընկալթի ի յարարձութեան զվարձս ի Քոխոտոսէ ընկալթի յայոց լուրին այցելութեան։ ի թվարերութեանս Հայոց իգի յարելինին, որ երկու դայ վերաբարդին, մայիս ամսոյ երեսունին, երկուշաբաթի աւուր պատկերին։ Ի ժամանակս առաջնորդի Յակովը վարդապետի ժամանակից առաջնորդի Յակովը զօրան եւ ետ յիշատակ ի դուռն սրբոյն Արքոյի զօրագորին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսի, եւ չունի ոք վարին եւ կամ գրաւ գնելոյ։ Իշխանութիւն վաճառելոյ եւ կամ գրաւ գնելոյ։ զի է յիշատակ անջնջելի վասն իւր հոգւոյն եւ ազգի է յիշատակ անջնջելի վասն իւր հոգւոյն իւնամայն արեան մերձաւորացն, վերցդրեցելոցն կենացնեացն եւ հանգուցելոցն, կարդացողացն եւ դանեացն եւ Հանգուցելոցն, ամեն։ Լսողացն եւ Աստուած ողորմի ասացողացն։ ամեն։ Հայր մեր որ յերկինս։

Չեռագիրս էր սեփականութիւն Սեբաստիոյ Ս. Սարգիսիկեղեցւոյ, ուսկից փախագրուած Ս. Անահիմաւոր ձեռամբ Տեղան Հաւարձ վարդապետի, 1910 ին։

147.

ՅԱՅՍՈՄԱԿՈՒՐԻ

1662:

ԹՈՒՂԹ. 332 (= 664 էջ)։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 40×28×7։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկին։ — ՏՈՂԹ 38 մէն սիւնակը։ — ՆԻՒԹ Թուղթ։ — ԳՐՈՒԹ կաշնաստ փատ։ — ՄԻՒԶԱՋՄԵՆԱՑ ՊԼԱՎԱԿԱՆ սիկարը կայ երկու թերթ մագաղաթ (էջ 4 = 8 սիւնակ)։ — ՀԱՅԳՐՈՒԹԻՒՆ մարտական լաւ պահուած է, միայն կարուածը թոյլ բաւական լաւ պահուած է, հասարակ զարդարեն։ — ՍԿԾԲԻՆԾՈՒԹՔ հասարակ զարդարեն։ — ՀՈՒԾՈՒ ՑՈՒԶՄԻԴՔ թոշնամեւ, տերեւտնեւ եւ մարտացած։ — ԿԵՐԱԿ կարմիր եւ կապոյտ գոխերով։ — Վիրապ զարդեր, կարմիր թանապով։ — Գիր բուրգիու։ — ՆԱԳԻՐԾ կարմիր թանապով։ — ՍԱՀԱՄԱՆ սկիզբ, էջ 1։ — ԹԱՄԱԿ սիւ։ — ԿԻՍԱԽՈՐԻՌՄԱՔ միայն սկիզբ, էջ 1։ — ԳՐԻԶ զարդ։ — ՍՅՈՒՑՈՒ. Մահտնի ճոհար։ — ԹԱՄԱԿ սիւ։ — ՍՅՈՒՑՈՒ. Մահտնի ճոհար։ — 8 Տղի ժամար։ — ՍՅՈՒՑՈՒ. (111+551) = 1662։ — Տղի ժամար։ — Մահտնի զարդ։ — Ի դուռն Ս. Սարգիս եկեղեցոյ Սեբաստիոյ։ — ՍԵՓԱԿՄԱՐԹԻՒՆ Ս. Սարգիս եկեղեցոյ Սեբաստիոյ։

Մատենս է ՅԱՅՍՈՄԱԿՈՒՐԻ, յորում պա-

րունակին վարք եւ յիշատակը յիշատակելի եւ տօնելի սրբոց Հայ եկեղեցւոյ, նոյեմբ. Ա.՝ Սահմի իգ. օրէն մինչեւ Ահեկի իգ ապրիլի է։

ՅԻՇԱՏԱԿԻՐԱՆ (Էջ 663)։ Գրեցաւ Յայս մաւորքս ի թուականիս Հայոց ՌՃ՛Ծ. ի Հայրապետութեան Տեղան Յակորի Հայոց կաթողիկոսի ձեռամբ, բազմումն գրչուն Պազմարի, ի մայրաքաղաքն Սեբաստիա, ի գեւազն որ կ-չի Շղանի, ի գուռն սրբոյն Սարգսի. Ոք Հանդիպիք սմա կարդապիկ կամ բնդօրինակելով, յիշեւ ջիր ի մաքրափայլ յազօթս ձեր զատաւածաւը կրն զմոհաւուի Ճոհարն, որ ստացաւ զա յիշատակ իւր հոգւոյն եւ ծովազգ իւրոց, եւ ասացեք Աստուած ողորմի. հայր մեր։

ԹՈՂԹՈՄ ԱՐՁԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՇԵՆԴԱՆ
(Շարունակութիւն)։

ԴԻՅԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՄԻՀԻԼ ՀԱՅՈՒՑ ՄԼՀ

(Շարունակութիւն)։

3.

ՄԵՐ ԿԱՐԾԻՔՈՎ

Նեռը Միկրոն է։

Փորձենք հիմնաւորել այս զուգադրութիւնը։

Նախ պէտք է ցոյց տալ, թէ ինչպէս է Միհր անունը դառնում Նեռն անուն կամ բառ։

Միհր անուն փոփոխակները քննելիս մենք տեսել ենք, որ Միհր-ը Մեհր-Մեր օղակներով անցնելով վերջապէս դառնում է Ներ։ Այժմ հարկաւոր է բացարել Նեռն բառի ծագումն այս Ներից։

Այս գէպօւմ մեր հանդէպ ծառանում են երկու հարց։

1. Ի՞նչպէս է Ներ-ը դառնում Նեռ ու
2. ի՞նչպէս է Նեռ-ից ծագում Նեռն (= Նեռ + ն)։

Առաջին հարցի ժամանակ առաջներս կանգնում է նոյն այն իմոդիրը, որ գնում էր Հիւրչմանը Ներոն = Նեռն զուգադրութիւնը հիմնաւորելիս։ Հարկաւոր է հաստատել, որ ի հնչիւնը կարող է դառնալ ու։ Եւ որովհետեւ Ներոն = Նեռն ստուգաբանութեան ժամանակ մեծանուն հայերէնա-